

rum Novarum« ostaje i za budućnost katolički društvojni program i temelj svakom Socijalnom Zakoniku za rješavanje odnosa rada i kapitala.

SVETO PISMO STAROGA I NOVOGA ZAVJETA: STARI ZAVJET,

iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evandelist Šarić, nadbiskup vrhbosanski. Svezak I. Povijesne knjige. Sarajevo 1941. Izdala »Akademija Regina Apostolorum«. 8° — 940 + 3 zemljovidne karte. Meko uvezano Kuna 280.—, tvrdo uvezano u platno Kuna 300.—.

Dr Janko Oberški

Već dulje vremena osjeća se među Hrvatima katolicima potreba prijevoda cijelog Sv. Pisma, priređenog od katoličkog prevodioca s bilješkama, kako to traže propisi Crkvenog Zakonika (CJC 1391). Ne može se kazati, da se u tom pogledu kod nas Hrvata u novije doba nije baš ništa učinilo, jer je poznato, da je za katoličke vjernike izdao hrvatski prijevod Sv. Pisma Novoga Zavjeta s veoma opsežnim tumačenjem sarajevski nadbiskup Dr. Josip Štadler, i to u 5 svezaka: I. 1895., II. 1896., III. 1899., IV. 1902., V. 1907., sve u Sarajevu, obuhvatajući sva četiri Evanđelja i Djela Apostolska. God. 1912. izašlo je u Sarajevu i priručno izdanje: Sveto Evanđelje G. N. Isusa Krista i Djela Apostolska (oblik 14,3 × 9,3). Dr. Valentin Čebušnik htio je tomu nastojanju doprinijeti svoj udio, da priredi prijevod Sv. Pisma Staroga Zavjeta, i onoga dijela Novoga Zavjeta, koji je sarajevskom izdanju nedostajao. On je priredio 2 sveska prijevoda povijesnih knjiga Staroga Zavjeta, počevši od Mojsijeva Petoknjžja do Esterine knjige uključivo, izdano od Zbora Duhovne Mladeži Zagrebačke g. 1911. i 1913. U daljnjem ga je radu prekinula prerana smrt. Po tom je slijedio stručno i kritički priređen hrvatski prijevod Sv. Pisma Novoga Zavjeta s grčkoga jezika od sveučilišnog profesora Dra Franje Zagode, Zagreb 1925., koji je god. 1938. i 1939. doživio II. izdanje u 2 sveska u nakladi književnog društva Sv. Jeronima u Zagrebu. Međutim je objelodanio franjevac o. Petar Vlašić 4 sveska prijevoda i tumačenja Davidovih Psalama, Dubrovnik 1923.—1925. Napokon je posebnim mandatom zagrebačkog nadbiskupa Dra Antuna Bauera, Pr. 30. od 6. II. 1928., povjerenom sveučilišnom profesoru Dru Antunu Soviću, da izradi prijevod Sv. Pisma Staroga Zavjeta iz izvornih jezika. On je u vrijeme od punih 6 godina uz veoma intenzivan rad i s velikom akribijom dovršio to djelo, ali nažalost do tiskanja toga prijevoda nije došlo zbog nekih jezičnih osebujnosti. Međutim je u sjednici biskupskih konferencija od 12. lipnja 1940. u Zagrebu povjerenom preuzv. gosp. vrhbosanskog nadbiskupu Dru Ivanu Ev. Šariću, da priredi pučki prijevod Sv. Pisma na hrvatskom jeziku. Plod toga rada vidimo u I. svesku Sv. Pisma Staroga Zavjeta, koji sadržava sve povijesne knjige St. Zavjeta. Svakako ovaj smioni pothvat zaslužuje veliko priznanje, pa bi bilo poželjno, da u cijelosti uspije. Razumljivo je,

da je to izdanje sa zadovoljstvom pozdravio sav naš episkopat i preporučio ga. Stručni prikaz ovog sveska objavio je g. Dr. A. Škrinjar, profesor biblijske struke na visokoj bogoslovskoj školi u Sarajevu, u časopisu »Vrhbosna« 5 (1942) str. 136—137, i u »Biblica« 23 (1942) 4, str. 372—373, ali, vjerojatno zbog ograničena prostora, dosta kratak; zatim o. P. Vlašić u »Katoličkom Tjedniku« g. 1942. br. 33. str. 6, stupac 3—4, koji je članak u cijelosti prenesen iz »Riječi Božje« za srpanj i kolovoz 1942. Ipak povrh ovih prikaza držimo, da ne će biti suvišan i ovaj u našoj reviji.

U predgovoru naglašuje prevodilac, da je zasnovao da po izvornom tekstu i obziruci se na prijevod Vulgate u tri sveska prevede Stari i Novi Zavjet, »da tako imadnemo Hrvatima jednoliko čitavo Sveto Pismo« (str. 1). »Kod prevođenja iz teksta izvornoga«, — kaže dalje, da se »držao i ponajboljih stranih stručnjaka prevodilaca Sv. Pisma, kao Heilmanna, Crampona, Parscha, Henne-a, Allio-li-a, Arndta, Grundla, Leandera van Esza i još drugih«, a od naših prevodilaca imao je pred sobom Daničića i Vuka, kod kojih ispravno napominje, da nijesu nipošto pouzdani.

Potpuno se saglašavam s načelom g. profesora Dra A. Škrinjara, da prijevod mora biti vjeran, jasan i lijep, ali da treba kraj toga nastojati, da nijedna osebina ne bude na štetu kojoj drugoj. Po primjeru sv. Jeronima dopuštena je kod prevođenja izvjesna sloboda u prilagođivanju izražavanja misli u duhu dotičnog jezika, u koji se prevodi. Osim toga može utjecati na značaj prijevoda i svrha, kojoj je prijevod namijenjen, pa zato će n. pr. prijevod, namijenjen liturgijskoj svrsi, nastojati da zadrži osebinu liturgijske tradicije nekoga tako reći sakralnog stila, što se znatno razlikuje od stila prijevoda, koji je namijenjen širim narodnim slojevima (pučki prijevod), kao što i od onog prijevoda, kojemu je svrha što kritičnijom točnošću približiti se izvornom tekstu i po mogućnosti zadržati i stilistički kolorit izvornika. Nemoguće je, da jedan prijevod u potpunoj mjeri udovolji svim posebnim svrhama zajedno, pa zato se pojedini narodi ne zadovoljavaju isključivo samo jednim jedincatim prijevodom Sv. Pisma na svom jeziku. Tako su i kod nas Hrvata prije nekih 100 godina bila objelodanjena u nevelikom razmaku vremena dva prijevoda Sv. Pisma po Vulgati: jedan od franjevca Petra Katančića, ispravljen po Grguru Čevapoviću i izdan u Budimu g. 1831, a drugi od Ivana Matije Škarića, tiskan u Beču od 1858.—1861.

Naš prevodilac ističe, da hrvatski jezični osjećaj ne može imati ništa proti istočnoj boji Sv. Pisma, koju bi bila grjehota iz njega izbaciti, a bosanski pisci da umiju lijepo ući u istočni stil, ritam i kolorizam Sv. Pisma. Slične misli, sjećam se, često je naglašivao, govoreći o prijevodu Sv. Pisma, i pokojni profesor Dr. Antun Sović. Uostalom o utjecaju istočnjačkog kolorita na hrvatski jezik svjedoči i golemo blago narodnih pjesama iz doba borbe s Turcima, pa bi bilo svakako veoma zanimljivo, kako s literarnog, tako i s folklorističkog stajališta, približe osvijetliti taj utjecaj. Na srodnost toga kolorita hrvatskog jezika s hebrejskim podsjeća nas česta hebrejska fraza: »*lefi herebh*«, koju Vulgata prevodi s »ore gladii«, a koja se lijepo prevodi na hrvatski jezik frazom »oštricom mača« (II. Mojs. 13, 13; IV. Mojs. 21, 24; V. Mojs. 13, 16; 20, 13; Jos. 6, 21; Sud. 1, 8 i t. d.), kako to vidimo kod našeg prevodioca.

Što se tiče sadržaja, ovaj I. svezak obuhvata sve povijesne knjige St. Z. onim redom, kako su poredane u Vulgati, dodavši još na svršetku radi srodnosti povijesnog sadržaja i obje knjige Makabejske, koje su inače u Vulgati na svršetku starozavjetnoga kanona. Nakon predgovora i rasporeda knjiga Sv. Pisma s oznakom kraticâ slijedi kratki uvod u Stari Zavjet, a po tom prije svake knjige kratak njezin sadržaj. Pojedine glave odijeljene su posebnim naslovima s naznakom sadržaja, u kurzivnom slogu. Svaki redak počinje sa svojim brojem iznova. Kod onih redaka, koji imaju ispod linije bilješku, stavljena je uz broj zvijezdica. Tekst je prijevoda u garmonu, podijeljen u dva stupca na jednoj stranici, dok su bilješke ispod linije tiskane petitom preko čitave stranice. Opseg bilježaka nije prevelik.

Na prvi pogled upada u oči, da se prevodilac stalno odlučio u prevođenju Božjeg imena *Jahveh*, koje su Hebreji iz strahopočitavanja uvijek u izgovoru zamjenjivali s *Adonaj* = naš Gospod, da ga prevodi s *G o s p o d*, što je posve opravdano i u duhu naše tisućljetne liturgijske tradicije, gdje se riječ *Gospod* uzima u najeminentnijem značenju, odličnijem od časti ikojega zemaljskoga gospodina. U kogagod ima iole osjećaja za razlikovanje ovog našeg liturgijskom tradicijom posvećenog izražavanja pojma Boga, morat će odobriti ovaj prevodičev izbor. Usput napominjem, da je i pokojni profesor Sović za izbor ove riječi u svom prijevodu Sv. Pisma St. Zavjeta s brojnih strana hrvatskog svećenstva, osobito iz primorskih i dalmatinskih krajeva, gdje se vrši glagolska liturgija, primio mnoga priznanja. Bilo je poželjno, da se već jednom stalno usvoji ovaj naziv i u hrvatskim prijevodima liturgijskih perikopa, u lekcionarima.

Veoma je važno pitanje pohrvaćivanja biblijskih imena, kod kojeg se prevodilac priklonio načelu, da je kod Hrvata pretežno prevladao utjecaj Jeronimove Vulgate, premda se to načelo ne može strogo provesti, da ne bi dopuštalo izuzetka. Tako je u hrvatskom jeziku mjesto Vulgatina imena *Jesus*, koje bi dosljedno u hrvatskoj transkripciji glasilo *J e z u s*, ipak od iskona prevladao grčki izgovor *I s u s*, pa danas nikomu ni ne pada na um, da ga zamijeni s imenom *Jezus*. Slično ostajemo kod *J o s i p*, a ne *J o z e f*, premda je ovo bliže Vulgati i hebrejskom izgovoru. Naš se prevodilac u ovom pitanju priklanja tradicionalnom uplivu Vulgate kod nas, kojemu načelno nema prigovora, ali ipak treba kod toga paziti, da se to provodi u skladu s glasovnim zakonima hrvatskoga jezika. Tako držimo, da u imenima i pridjevima: Jeruzalem, Jebuzeji, jebuzejski, Mezopotamija, Izak, Izaija, Izaj, Jozua, nije u pohrvaćivanju provedena ispravna transkripcija, koja bi odgovarala glasovnim zakonima hrvatske etimologije. Uopće se zapaža u tom neka nesigurnost i nedosljednost, kada treba u transkripciji imena upotrijebiti *s*, a kada *z*, pa opažamo, da se gdjekad isto ime transkribira jednom sa *s*, a drugiput sa *z*. Prevodilac ispravno kaže na nekim mjestima *Jebuseji* (I. Mojs. 10, 16; 15, 21), jer je to izvedeno od imena grada *Jebus*, gdje *s* dolazi u nominativu na kraju riječi, pa se dosljedno taj suglasnik *s* mora zadržati i u ostalim padežima deklinacije, dakle *Jebusa* (Sud. 19, 10, 11), *Jebusu* (I. Dn. 11, 4—5), kako to doista prevodilac na ovim mjestima čini. Na temelju toga trebalo bi izvesti ime stanovnika *Jebuseji*, a ne *Jebuzeji* (I. Dn. 1,

14; 11, 4. 6), te pridjev jebusejski, a ne jebuzejski (Sud. 19, 11). Ime grada Jerusalema svakako je etimološka složenica, u kojoj drugi dio potječe od riječi Salem, a ne od Zalem, pa prema tome se taj s od korjena riječi mora u hrvatskom jeziku zadržati i u složenici Jeru-salem. Zato se čudim, što i »Korijensko pisanje« usvaja Jeruzalem. Primjenjivanje latinske fonetike, da se s između dva vokala čita kao z (koje dvojim da se ovdje i u Vulgati izgovara kao z), ne može vrijediti za glasovne zakone hrvatskoga jezika, pa makar to pogrješno čine i neki književnici, ili se pogrješno čuje u narodu. Dalje treba fonološki razlikovati transkripciju hebrejskoga slova *šin* i *ssade* (čade) od *sameh*, *sin* i *zajin*. *Šin* i *ssade* treba transkribirati sa s, kao u riječima: Samuel, Saul, Salem, Jerusalem; tako i Josua, a ne Jozua, Josija, a ne Jozija (IV. Kralj. 21, 24), Isaj, Isaija, a ne Izaj, Izaija; ispravno je prevodilac transkribirao imena Jerusa (IV. Kralj. 15, 33) i Josaba (IV. Kralj. 11, 2), gdje je hebrejski *šin* prepisan s hrvatskim s, pa je po tom načelu bilo potrebno postupati jedinstveno i dosljedno. Dalje imena, u kojima dolazi glas *ssade*: Sabaot, Isak (a ne Izak, tim više, što je u hebrejskom poslije *ssade* još oštri h, *Jichak*, koji nikako ne dopušta izgovor toga *ssade* sa z), jer hebrejski *čade* čita se ili kao hrvatski c ili kao oštri s (= ss), a nikada kao z).

Podpuno opravdanje za transkripciju sa slovom z postoji svakako kod onih riječi, koje u hebrejskom jeziku imaju slovo z (zajin), kao Azarija, Azazel, Eleazar, Ezra, Ezekiel, Zaharija i t. d. Ne valja dakle Hosiel, nego Hoziel ili Haziel (I. Dn 23, 9), ne Disahaba nego Dizahaba (V. Mojs. 1, 1). Nadalje može se podnijeti transkripcija hebrejskog *sameh* sa z, kao u imenu Jozef (ali ovo u hrvatskom izuzetno glasi Josip); samo ako dolazi na kraju riječi u nominativu, ne može se u ostalim padežima mijenjati u z. Slovo *sin* također se obično transkribira sa z, kao u riječima: Ezav (hebrejski Esav), Izrael (hebr. Jisrael). Kod riječi grčkog podrijetla pravilo je, da se grčki sigma (σ) mora izgovarati kao s, pa makar on stajao između 2 vokala; samo ispred *beta* i *mi* izgovara se sigma kao z, kao n. pr.: *ἀσβεστος* = azbestos, *ἄσμα* = azma. Prema tome ne valja izgovarati Mezopotamija, nego Mesopotamija. Kod imena: Ismael, Ismaelci, budući da u hebrejskom glase: *Jišmael*, *Jišmaelim*, pisano sa *šin*, trebalo bi dosljedno gore rečenom transkribirati sa s, kako na jednom mjestu, prema istom hebrejskom obliku toga imena, ispravno čini naš prevodilac (I. Dn. 9, 44), ali na drugim mjestima primjenjuje grčku fonetiku: Izmael, Izmaelci, koja bi se donekle mogla podnijeti iz obzira prema prijevodu LXX. Pobravlivanje hebrejskog imena Hizqijahu (IV. Kralj. 20, 1. 3 i dr.) bilo bi ispravnije oblikom Ezekija, nego Ezechija, jer hebrejski glas *kof* (q) nikako se ne može transkribirati sa slovom h, nego sa slovom c (u latinskom q); samo hebrejski glas *kaf*, koji odprilike odgovara spiriranom k, dakle *kh*, može se transkribirati sa slovom h, kao u menu Zaharija, kako ispravno nalazimo u prevodioca (IV. Kralj. 4, 29; 15, 11).

Nedosljedno je provedena transkripcija iz hebrejskog imena *ehonathan* i *Jonathan*. Na mjestima, gdje se radi o Saulovu sinu I. Kralj. 14, 1; 20, 1. 4. 5. i dr. II. Kralj. 1, 4. 5. 23. 26; I. Dn. 8, 3. 34; 10, 2), transkribira prevodilac, obazirući se po svoj prilici na vulgatin svršetak *-as* (Jonathas), *Jonata* (u dekl. dat. Jonati, ak.

Jonatu, pridjev Jonatin); a kad se radi etimološki o sasvim istom hebrejskom obliku ovog imena kod sina Davidova brata Same (I. Dn. 20, 7), transkribira ga prevodilac s *Jonatan*, kako je i ispravno. Isto ovako transkribira ime Sagajeva sina (I. Dn. 11, 34), koje u hebrejskom glasi *Jonathan*. U ova dva potonja slučaja transkribira Vulgata s *Jonathan*, dok grčki prijevod LXX imade na sva tri slučaja *Jonathan* (*Ἰωνάθαν*). U hrvatskoj transkripciji trebalo bi biti u sva tri slučaja *Jonatan*, dat. *Jonatanu*, ak. *Jonatana*, pridjev *Jonatanov*.

Kad je prevodilac u svom predgovoru naglasio istočni kolorizam jezika, sigurno je pod tim mislio zadržavanje stalnog sintaktičkog poretka pridjeva iza imenica, kao n. pr.: svjetlila nebeska, ptice nebeske, zvijeri zemaljske, a osobito uz riječ *sin*: sinovi Izraelovi, sinovi Judini, sinovi Davidovi i t. d. Po mišljenju naših književnika i jezikoslovaca ovakva konstrukcija imenica s pridjevom u hrvatskom jeziku imade mjesta u stihometrijskom slogu, dok u prozi treba da najprije bude pridjev, a poslije toga imenica; dakle: Izraelovi sinovi, Judini sinovi, Davidovi sinovi, nebeske ptice, zemaljske zvijeri i t. d.

U hrvatskom jeziku nije potrebno izbjegavati riječ *hljeb* i svagdje je zamjenjivati riječju *kruh*, kao što ne valja u prethranom srpskom svagdje upotrebljavati riječ *hljeb*. Hrvatski govor razlikuje pojam *kruh*a, koji je identičan sa značenjem njemačke riječi *Brot*, od pojma *hljeb*, ili *hljebac*, ili *hljebčić*, koji je identičan s njemačkim pojmom *Leib*. Tako možemo imati i sastavljeni pojam: *hljeb* (*hljebac*, *hljebčić*) *kruha*, pet *hljebova kruha*; ali nezgrapno je reći: pet *kruhova* (I. Kralj. 21, 4), *blagdan nekvasnih kruhova* (II. Mojs. 23, 14 i bilješka), jer imenica *kruh* nema množine.

Držimo, da nije sretno upotrijebljena riječ »robijaš« (I. Mojs. 49, 15), jer je ona srpski naziv za kažnjenike ili utamničenike, a to ipak nije bio smisao *Jakovljeva* blagoslova *Isaharu*, nego da će on pretežno raditi za druge. Anahronizam je kad se hebrejska imenica *gojim*, koju Vulgata prevodi riječju *gentes*, na hrvatski prevodi riječju *pogani* (Jos. 12, 23; I. Mak. 2, 12 i dr.). Pojam *pogana* stvara se istom u 4. stolj. poslije Krista, kada se krivobošci, potisnuti od kršćanstva iz gradova u sela, počinju nazivati *pogani*. Za narode odane politeizmu prije toga razdoblja, a tako i u biblijskoj povijesti St. Z., bolje je upotrijebiti riječ *krivobošci* ili *krivoboški narodi*, da ne kažemo *neznabošci*, jer u strogom smislu ova riječ ne označuje točno naš pojam *krivobožaca*. Mjestimice bi bolje pristajao i točan prijevod *neobrezani* (I. Kralj. 31, 4; I. Dnev. 10, 4), nego *pogani*.

Ako se radi o tom, da se nastoji dati našem narodu prijevod na čistom hrvatskom jeziku, bilo bi poželjno, da se mjesto bosanskih izraza, posuđenih iz turskog jezika, kao što su: *čardak* (II. Ezdr. 3, 32), *čaršaf* (V. Mojs. 22, 17), *bungur* (II. Kralj. 17, 19, 28), *muštuluk* (II. Kralj. 4, 10; 18, 22), *paša*, *pašaluk* (u bilj. k Est. 3, 12), — upotrijebe čiste hrvatske riječi: *soba*, *plahta*, *krupica* ili *prekrupa*, *nagrada za dobru vijest*, *pokrajinski namjesnik*, *pokrajina*, i t. d. Mjesto srpske riječi *čarovnici* (II. Mojs. 8, 7) upotrebljava se kod Hrvata riječ *čarobnici* ili *čarobnjaci*. Glas govoda u hrvatskom jeziku zovemo *mukanje*, a ne *rika*,

kako imade Daničić, koja se riječ inače upotrebljava za glas lavova (I. Kralj. 15, 14).

Što se tiče točnosti izražavanja smisla, makar to bilo kadkada i slobodnijim načinom prevođenja i višestrukom upotrebom sinonima za izraze, koji se u hebrejskom jeziku stereotipno ponavljaju, jer to odgovara i duhu hebrejske stilistike, opravdano napominje u svom stručnom prikazu g. prof. A. Škrinjar, da se hebrejski izraz *vajjomer* može prevoditi: reče, odgovori, odvrati, kaže i t. d., osim, gdje na jednome mjestu prevodi »otrese se« (I. Mojs. 44, 15), ili »osječe« (I. Kralj. 17, 28), za kojim izraz ispravno opaža g. profesor, da je »previše koloriran«. U pretežnom dijelu stvarno se slažem s izvodima kritike g. prof. A. Škrinjara, ali moram primijetiti, da je kritika g. profesora iz razumljivih razloga u velikoj mjeri obazriva, kad mnoge nedostatke blagohotno ispričava, bilo iz stilističkih razloga, ili kao »lapsus calami«, ili kao manje pogreške. No bilo bi svakako poželjno, kad se radi o prijevodu Sv. Pisma, da bi trebalo pomno nastojati, da takvih »lapsusa calami« i manjih pogrešaka bude što manje, pogotovu kada se uz najveću pažnju znade u tekst podkrasti i mnogo tiskarskih pogrešaka. Kada u tekstu prijevoda nailazimo na netočnosti: Deog mjesto Doeg (I. Kralj. 22, 9), Fatiju mjesto Faltiju (I. Kralj. 25, 44), Amelečana mjesto Amalečana (I. Kralj. 27, 8), Aktesov mjesto Akcesov ili Akkesov (II. Kralj. 23, 26), Bogelima mjesto Rogelima (II. Kralj. 17, 27), Homan mjesto Homam (I. Dn. 1, 39), Bananan mjesto Balanan (I. Dn. 1, 50 prema hebrejskom), Sehe mjesto Selhe (I. Dn. 5, 11), Johan mjesto Jahan (I. Dn. 5, 13), Jeturom, Natisom mjesto Iturom, Nafisom (I. Dn. 5, 19), Heber mjesto Heder (I. Dn. 8, 15), Jezbija mjesto Jezlija (I. Dn. 8, 18), Johanija mjesto Jobanija (I. Dn. 9, 8), Sosolam mjesto Mosolam (I. Dn. 9, 7), Abiezer mjesto Ahiezer (I. Dn. 12, 3), Barija mjesto Barahija (I. Dn. 15, 23), Sedeniya mjesto Sebenija (I. Dn. 15, 24), Majetu mjesto Magetu (I. Makab. 5, 26, ispor. red. 36, gdje ima ispravno Maget) — a našlo bi se toga i više, — onda se sve to ne može smatrati samo tiskarskim pogreškama. Tako i pomanjkanje oznake redaka u III. Kralj. 22, 53 i 54, ili ispuštanje imena: Milka (Josua 17, 3) između Hegla i Tersa; Aterovih (I. Ezdr. 2, 16); a pogotovu izostavljanje čitavog redka (II. Dnev. 6, 6): »Nego sam izabrao Jerusalem, da tamo bude moje ime; i izabrao sam Davida, da bude nad mojim narodom Izraelom«, — nisu samo tiskarske pogreške, nego odaju pomanjkanje točnosti, što se može desiti usljed prevelike umornosti u poslu. Sličnih pogrešaka imade mnogo i u bilješkama, kao n. pr.: *šemaid* mjesto *šemaim* (k b. I. M. 3, 22), Asurdanipala mjesto Asur^{ban}ipala (b. k IV. Kralj. 19, 17), *hamalim* mjesto *hammajim* (u b. k M. 36, 24), Kizon mjesto Kišon ili Kison (III. Kralj. 18, 45), *šadaš* (valjda krivo pročitano prema francuskoj transkripciji) mjesto *hadaš* (bilj. k I. Kralj. 11, 14), Eben-Haeser mjesto Eben-Haezer (bilj. I. Kralj. 4, 1), Šošenk mjesto Šešonk (bilj. III. Kralj. 11, 40), *Švōia* mjesto *Švōia*, te *πōas* mjesto *πōas* (bilj. k I. Makab. 3, 38. 41). To nije sve, nego ima još mnogo drugih sličnih pogrešaka.

Donosimo dalje neke opaske o samom prijevodu. Prvo, što zapažamo, bilo bi potrebno pripaziti na izražavanje vrijednosti vremena u sustavu hebrejske sintakse, da im se pogodi ekvivalent u hrvatskom jeziku. Tako n. pr. hebrejska stavka: *vajjar' 'elohim*

'eth ha'or ki tobh (I. Mojs. 1, 4; slično 10. 12. 18), koju Vulgata prevodi: »et vidit Deus lucem quod esset bona«, — nije dobro prevedena na hrvatski: »i vidje Bog, da je svjetlost bila dobra«. Možda se ovdje prevodilac poveo za francuskim prijevodom, koji imade: »que la lumiere é tait bonne«, što u francuskoj sintaksi može odgovarati Vulgatinom »esset«, ali nipošto hrvatskom »da je . . . bila«, pogotovu, ako je ovdje hebrejska sintaktička konstrukcija takova, da dopušta samo prezentsko izražavanje pomoćnoga glagola uz pridjev »tobh«; smisao je dakle: »I vidje Bog svjetlost, da je dobra«, što znači, da je ta dobrota svjetlosti postojala i onda, kad je Bog vidio, a i dalje, a ne možda samo neko vrijeme prije, nego je Bog vidio; dok prema prijevodu: »da je bila dobra« značilo bi, da onda, kad je Bog vidio, ta je svjetlost već prošla i nije više postojala. Slično nije dobro prevedeno: »da su bili goli« (I. Mojs. 3, 7), mjesto: »da su goli«; zatim u II. Dnevnika (9, 5): »istina je bila« (Vulgata: verus est sermo) treba prevesti: »istina je«. U hebrejskom tekstu razlikuje se glagol עָשָׂה od עָשָׂהּ, pa ga i sv. Jeronim različito prevodi: prvi s »creavit« = stvarati iz ničesa; drugi s »fecit« načiniti iz tvoriva, koje već postoji. U I. Mojs. 1, 16 i 2, 2 preveden je glagol עָשָׂה sa »stvari« mjesto »načini«.

Sasvim je iskrivljeno prevedeno: »gvozdene nogavice, gvozdenu sulu« (I. Kralj. 17, 6), »gvozdeni kalpak« (17, 38), mjesto »mjedeni«, kako je to opazio g. prof. Škrinjar. Mjesto »utvara« (I. Kralj. 3, 1) bolje bi bilo reći »viđenje«, jer se radi o istinskom proročkom viđenju, a »utvara« obično znači pričinjanie bolesne mašte, kako vole tumačiti racionalisti. Mjestimice nailazimo na manjkav i nerazumljiv prijevod, kao n. pr.: »Tada je bila zemlja pokvarena pred Bogom i pun zločin«, dok u hebrejskom stoji: *vattimmale' ha'areç hamas* = i napunila se zemlja zločina (I. Mojs. 6, 11). Gdjegdje je u prijevodu oslabljen izvornik ispuštanjem prevođenja sinonima, a možda i nisu podpunj sinonimi, nego dvije nianse pojmova. Tako n. pr. *vajjigva . . . vajjamot* (I. Mojs. 25, 8; 35, 29), što Vulgata lijepo prevodi: »et deficiens mortuus est«, ili »consumptusque aetate mortuus est«, što u oba slučaja znači, da su Abraham i Isak umrli redovitom naravnom smrću, oslabivši od starosti, a ne možda naglom i naprasitom smrću, što prijevodom: »tad preminu«, »potom preminu« nije tako izrazito točno rečeno. U III. Kralj. 19, 12 iza »potres«, izostavljeno je: »ali Gospod nije bio u potresu; poslije potresa« — zatim se nastavlja tekst: »dođe oganj . . .« Osim toga oznaka broja 12. za redak nije na pravome mjestu, nego treba da dođe poslije riječi: »ali Gospod nije bio u potresu«. U Est. 16, 21 izraz: *πάντα δυναστεύων*, kako stoji u tekstu LXX i u Vulgati »omnipotens«, nije točno preveden sa »Svevišnji«, nego treba prevesti sa »Svemogući«. Fraza: *va'ekra bēqol gadol* (I. Moj. 39, 14) prevedena je: »a ja povikah glasno«, gdje je prislov »glasno« suvišna tautologija, budući da sama riječ »povikah« uključuje u sebi pojam »glasno«; s druge strane, ako dopustimo »glasno« vikanje, trebalo bi kao opreka postojati »tiho« (!?) vikanje, što je nemoguće. Treba dakle reći: »povikah jakim glasom«, ili »iza glasa«. U I. Mojs. 44, 28 prijevodom: »Mislim, da je bio rastrgan« — oslabljen je izvorni smisao: »Rekoh: zacijelo je rastrgan!« U knjizi o Tobiji (1. 11) prijevodom: »gdje se s a s t a d e« izgleda da

je prevodilac htio reći isto, što imademo u francuskom prijevodu od Vigouroux-a: »où il se trouva«. Međutim ovaj dodatak nije bio u hrvatskom prijevodu potreban, jer s glagolom »dode« valja pozvati prijevod svih triju ablativa comitatus: »cum uxore sua et filio . . . cum omni tribu sua!« U IV. Kralj. 4, 2 prevedeno je $\text{וְיָסַף אֶת־בְּרֵיתוֹ אֶת־בְּרֵיתוֹ}$ sa »sudić ulja«; ali na ovome mjestu imademo saglasno svjedočanstvo LXX i Vulgate: $\phi \text{ ἀλείψομαι ἔλαιον}$ = olei quo ungar, pa je veća vjerojatnost, da je ispravan prijevod LXX i Vulgate, nego za hipotezu hapax legomena וְיָסַף sa značenjem »sudić«.

Istina, konačno u količini ulja izade na isti smisao: malo ulja, — ali nije istaknuta okolnost, da se ta količina čuvala i za mazanje kože, koje je u tim krajevima potrebno ne toliko u svrhu tašte toalete, nego više iz zdravstvene potrebe, da koži ne naškodi prevelika sunčana žega. Nije isključeno ni to, da je ono malo ulja moglo biti sačuvano za slučaj skoro predviđene smrti, da se njime pomaže mrtvo tijelo, kada žena umre, budući da je usljed suše očevidno prijetila pogibao velike gladi. Gdjekad se dešava, da prevodilac unosi u tekst prijevoda tumačenje, kao n. pr. u V. Mojs. 3, 11 (ispor. bilj. 11), gdje prevodi »*arço ereç barzel*« sa »sarkofag njegov od basalta«, dok bi doslovan prijevod glasio: »eno njegov ležaj, ležaj od željeza«. Drugo je što u tumačenju, gdje se može reći, da se tu radi o bazaltnom sarkofagu. Vrlo je teško za prijevod mjesto u IV. Kralj 8, 10, koje u hebrejskom glasi: $\text{אָמַר - לֵא - תִּהְיֶה תְּהַרְהַר}$ gdje izgleda, da ipak valja zadržati kethibh $\text{לֵא} = \text{ne}$, a ne usvojiti qeri $\text{לִי} = \text{njemu}$. Tu se radi o prorokovoj amfiboliji, koja se osjeća u hebrejskom jeziku samo u izgovoru, dok je u pismu jasno izraženo, da je prorok odgovorio na Hazaelov upit niječno: »Reci: Ne ćeš ozdraviti!« Ovu amfiboliju nije moguće u prijevodu reproducirati, nego je potrebno, da se u bilješki objasni, pa onda nestaje poteškoće, da je prorok tobože napućivao Hazaela na laž, nego je Hazael protivno razumio proroka: $\text{אָמַר לִי} = \text{dic ei: sana-beris!}$ pa je kralju saopćio pozitivan odgovor: »Ozdravit ćeš!«

Bilo bi preopširno iscrpljivo iznositi sve pojedine nedostatke u samom prijevodu, gdje bi, bez obzira na teška mjesta, koja još uvijek i u samim stručnim krugovima ostaju neriješenim pitanjima, bilo poželjno mnogošta izgladiti i izraditi brižnijom pažnjom. Zato, da s time ne duljimo, napomenut ćemo samo nešto o kratkim sastavcima uvoda u pojedine knjige. Razumljivo je, da u pučkom izdanju prijevoda Sv. Pisma ne možemo očekivati opširno izrađenih i strogo znanstveno kritičkih uvodnih rasprava o svakoj pojedinoj knjizi, nego je potrebno, da se na tom mjestu s najvećom konciznošću kaže samo ono, što je najnužnije za razumijevanje sadržaja odnosne knjige, a to je: o imenu, sadržaju, svrsi i ukoliko je što poznato o postanku knjige. U ovom svesku prijevoda Sv. P. bila bi poželjna veća konciznost u uvodima pojedinih knjiga. Tako ispred knjiga Dnevnika nije ništa rečeno o njihovoj svrsi, a ta jest: naglašavanje ideje, da je Bog postojano nagrađivao vjernost izraelskog naroda, a kažnjavao nevjeru i kršenje Božjega zakona, nastojeći, da time potakne narod na vjernost prema Bogu, barem nakon povratka iz 70-godišnjeg ropstva. Nezgodno je rečeno, da sv. Jeronim »puno drži do ovih knjiga Dnevnika«, jer bi se odatle moglo

zaključivati, da do ostalih knjiga Sv. Pisma »manje drži«, a to ne bi bilo istinito. Veoma je nezgodno također ono, što se desilo u predgovoru knjige o Tobiji, da se tu tri puta ova knjiga naziva »pripovijest«, na što sam se osvrnuo posebnim člankom u »Katoličkom Listu« (br. 40. i 41. g. 1942.), tim više, što je to pučko izdanje, pa ovakav naziv za jednu povijesnu knjigu Sv. Pisma može pogodovati širenju racionalističkog shvaćanja o njezinom nepovijesnom ili mitskom značenju. Pa ako bi se i mnogobrojne druge nedostatke dalo nekako pregledati i oprostiti, ovaj svakako pripada među najkрупnije, jer držim, da dovodi u pitanje samu crkvenu ortodoksnost prijevoda; zato bi tu pogriješku u narednom izdanju svakako trebalo ukloniti.

U predgovoru Dviju knjiga Makabejaca, na str. 832, nalazimo tvrdnju, da je druga knjiga Makabejaca »pisana po svoj prilici i z a prve knjige Makabejaca«, što je upravo u protimbi sa stavkama konteksta prije toga i poslije toga. Mjesto »iza« trebalo bi stajati »prije«, kako se i općenito drži, da je druga Makabejaca napisana najkasnije oko 123. g. pr. Kr., a prva knjiga Makabejaca oko 104—100. pr. Kr. Prema tomu je druga knjiga Makabejaca napisana prije prve knjige Makabejaca.

Što se tiče bilježaka, kojima je prevodilac popratio prijevod teksta, s obzirom na njihov općeniti opseg, može se kazati, da nisu preopširne, ali bi ipak bilo poželjno, da budu gdje gdje konciznije i jasnije; poneke na lakšim mjestima mogle bi izostati, a na nekim su težim mjestima izostale, premda bi bile potrebne. Kod bilježaka trebalo je uvažavati sadašnje stanje bibličističkih nauka. Tako n. pr. bilješka k I. Mojs. 1, 5: »... kod Židova nije, kao u nas, počinjao dan od ponoći, nego uvečer«, — ne kazuje nam ono, što je mnogo važnije: u kakvom smislu se može shvatiti pojam »dan«, da se može lakše objasniti red stvaranja. Njemački prevodilac A. Arndt S. J. (*Die Heilige Schrift des A. u. N. T. I. Bd. Regensburg u. Rom 1914*) napominje na ovome mjestu: »Es steht nichts entgegen, wenn man darunter längere Perioden verstehen will, deren Beginn Morgen, deren Abschluss Abend genannt wird«. Ako se dakle riječi: »I postade večer, i postade jutro, prvi dan . . . drugi dan . . .« i t. d. shvate tako, da je odnosnom večeri označena granica do tada izvedenih Božjih djela stvaranja, a odnosnim jutrom početak narednih djela stvaranja, koja su se inače mogla odvijati u nepoznatim dužinama trajanja vremenskih odsjeka, onda nema nikakve poteškoće, da pojmove: »i postade večer, i postade jutro, dan prvi, . . . dan drugi . . .« i t. d. možemo shvatiti sasvim u doslovnom smislu naravnih dana od 24 sata, jer oni znače samo kao neke kamene međaše, između kojih su izvedena dotična djela stvaranja. U vremenu tih djela stvaranja moglo je biti nebrojeno mnogo i drugih dana, koji nisu toliko važni, da se spominju, kao oni, koji stoje na razmeđu pojedinih djela stvaranja. Nadahnuti pisac mogao bi rasporediti opis djela stvaranja i među manje ili više od šest dana; ali odabrao je raspored između šest, odnosno sedam dana, zbog posebne liturgijske svrhe, t. j. potrebe svetkovanja subote, koju je nauku po Božjem nadahnuću didaktički zgodno povezo s redosljedom otajstvenih Božjih djela stvaranja.

U bilješci k II. Mojs. 16, 18 netočno je, da je gomer oko 2,6 litre, nego je oko 3,6 litre, što je u logičkoj vezi s redkom 36. ove

glave i s bilješkom k ovom redku. U bilješci k II. Mojs. 19,22 nije ispravno rečeno: »Starješine obitelji bili su Aronski svećenici«, jer Aronski su svećenici Aronovi sinovi, pa prema tome su i oni Levijevi potomci. Bolje bi bilo reći: »Prije posvete Arona i njegovih sinova za svećenike bili su svećenici narodni starješine obitelji«. U bilješci k II. Mojs. 25, 39 netočno je rečeno: »Jedan talenat čistoga zlata jest oko 45 kilograma«, nego iznosi oko 49,11 kg.

U drugoj polovici bilješke k Josuinoj knjizi 3,12 nalazimo stavak, koji glasi: »U vrijeme žetve, koncem travnja i početkom svibnja, ne bi moglo nikako prijeći preko Jordana toliko mnoštvo Izraelaca. Tada se naime na Libanonu tope snjegovi, i Jordan tako naraste, da prelazi preko svojih visokih obala«. Ova tvrdnja nije sasvim točna. Žetva, o kojoj je govor u Josuinoj knjizi na ovome mjestu, kako se vidi iz konteksta, — jer se prelaz zbija četiri dana prije Pashe, — nije koncem travnja ili početkom svibnja, nego dvije do tri sedmice prije, dakle početkom travnja ili svršetkom ožujka. U tom smislu treba ispraviti i bilješku k Rut 1, 22. To je naime ranija žetva ječma. U to vrijeme Jordan nabujala tako, da mu voda izađe izvan običajnog korita, a dubina mu naraste do 4 metra. U bilješci k Sud. 7,3 krivo je rečeno: »Gora je Galaad na zapadnoj strani rijeke Jordana u zemlji baštine Manasejeve«. To je u suprotnosti i s bilješkom k Sud. 10,17. Gorje Galaad nalazi se na istočnoj strani Jordana. Tu je bila baština jednoga dijela Manasejeva plemena. U bilješci k Sud. 13, 4. 5. krivo je rečeno, da »Nazirej« dolazi od »*nasar*«. Ako igdje, ovdje je potrebno transkribirati hebrejski *zajin* sa *z*, a ne sa *s*, dakle »nazar«, odnosno »nazir«. Tako i u bilješci k I. Kralj. 4, 1 mjesto »Eben-Haeser« treba da je »Eben-Haezer«. U bilj. k I. Kralj. 11, 15 nije točno, da u LXX stoji: »Samuel pomaza Saula po drugi put«, nego: »Samuel pomaza ondje Saula za kralja pred Bogom.« Stvarno je to bilo drugo pomazanje, jer je prvo pomazanje Samuel učinio na Saulu, kad ga je prigodom traženja magarica ugostio i ispratio na komad puta, prerekavši mu, će postati kraljem (I. Kralj. 10, 1). Povodom bilješke k IV. Kralj. 17, 24 biblijski će arheolozi teško pogoditi, kakvi su to »Keil-natpisi«, ako se ne pomognu retroverzijom »Keilinschriften«, gdje se radi o »nadpisima klinovog pisma« (scriptura cuneiformis; njemačka riječ »Keil« = klin). U bilj. k IV. Kralj. 20, 10 ne bismo se složili s tumačenjem prevodioca: »Po svoj prilici radi se ovdje o stepenicama...«, — nego se radi o stupnjevima, naznačenim pomoću linija, kao što i danas imade sunčanih satova, a Vulgata upotrebljava za istu hebrejsku riječ »*ma'aloth*« naizmjenice sinonime: »decem lineis... totidem (decem) gradibus«, a u 11. redku upotrebljava još za »*ma'alot*« sinonim »*horologium*«.

Sa znanstveno-kritičkoga gledišta nije ispravan postupak prevodioca u II. Dnev. 4, 5, gdje je hebrejski tekst: »*mahaziq battim šelošet alafim jakhil*« preveo ovako: »Primalo je dvije tisuće bata«, — a uistinu bi trebalo prevesti: »moglo je primiti tri tisuće bata«. Prevodilac je naime htio prijevod ovoga mjesta harmonizirati s paralelnim mjestom u III. Kralj. 7, 26, gdje u hebrejskom tekstu stoji: »*al pajim bat jakhil*« = primalo je dvije tisuće bata. Ali uistinu, prema opisu dimenzija, jedan i drugi broj bio bi netočan, odnosno znatno prevelik, jer ako se sračuna približni obujam

»mjedenog mora« prema naznačenim dimenzijama: promjer 10 lakata (= oko 5 metara), visina 5 lakata (= 2,5 metra), to bi prema formuli obujma valjka ($r^2 \pi v$) iznosila njegova sadržina: $(2,5 \text{ m})^2 \times \pi \times 3,14 \times 2,5 \text{ m} = 49,0625 \text{ m}^3$ što pretvoreno u litre iznosi 49062,5 litara. Pretvorimo li to u mjeru *bat*, koja u najnepovoljnijem slučaju iznosi 36 litara, dobijemo iznos oko 1363 bata. Svakako ovaj realni matematički rezultat daleko zaostaje za navodom od 2000 bata u III. Kralj. 7, 26, a pogotovu za onim od 3000 bata u II. Dnev. 4,5. Vjerojatno je dakle, da su u oba broja krivnjom prepisivača iskrivljena. U izvornim je tekstovima po svoj prilici stajalo: *elef v̄šmeatajim* = tisuću i dvije stotine, odnosno: *elef v̄ššeloš meot* = tisuću i tri stotine. Dakako, da ovo kritičko objašnjenje ima svoje mjesto među bilješkama k prijevodu odnosnih tekstova, dok se sami tekstovi moraju prevesti onako, kako nam predleže, makar bili i iskvareni, kao što je n. pr. tekst u I. Sam. 13, 1, koji je i Vulgata prevela: »Filius unius anni erat Saul...«, prevodilac preveo onako, kako leži u hebrejskom tekstu, premda je očito pogriješan, a u bilješci je objasnio, što je na stvari.

Sve ovo, što je spomenuto, nije nipošto iscrpljiv prikaz nedostataka, što ih nalazimo u ovom prijevodu, nego je to tek nekoliko tipičnih primjera, iz kojih se vidi, da je tu trebalo mnogo više stručne pažnje u samom poslu, koja je nemoguća, ako se posao obavlja s prevelikom žurbom. Nakon svega ovoga nastaje pitanje, da li je ovakvim prijevodom, gdje čovjek nije gotovo ni za jednu stranicu potpuno siguran, da je sve ispravno prevedeno, nego se u svrhu kontrole mora stalno služiti sigurnijim tekstom ili originalnog jezika ili kojeg drugog kritičnijeg prijevoda, — zadovoljeno onoj svrsi, kojoj je prijevod namijenjen? Zato bi bilo veoma poželjno, da se u izdanju narednih svezaka predusretne ovako mnogobrojnim nedostacima, pa makar bi i dulje vremena trebalo pričekati, da se svrše, a ovaj svezak, da se u ponovnom izdanju temeljito revidira. Na pitanje pak, da li je poslije ovakvog prijevoda suvišan svaki drugi prijevod Sv. Pisma na hrvatskom jeziku, držim da nije potrebno odgovarati.

Zagreb, 5. XII. 1942.

O PRIMANJU U SJEMENIŠTA I U REDOVNIČKE DRUŽBE. Izdana je nova zakon. odredba u dekretu »*Consilium in initis*« od 25. VII. 1941 (AAS, 1941, 371), koja sadržava nadopunu propisu u kk. 538 odnosno 544, te 1363 i propisuje, da se nitko, koji je bilo s kojega naslova pripadao redovničkoj družbi, ne smije primiti u biskupijsko sjemenište, dok se prije toga Ordinarij nije obratio na sv. Kongregaciju za sjemeništa i od nje primio rješenje. I obratno, da se nitko, koji je bilo s kojega razloga izstupio iz sjemeništa ne smije primiti u redovničku družbu, dok se redovničke starješine nisu prije toga obratili na sv. kongregaciju za redovnike i od nje primili rješenje (vd. Bogoslovska Smotra, 1942, 126).

Novi je dekret od znatne praktične važnosti, pa se zato mnogo komentira, a i zato, što se ne odlikuje prevelikom jasnoćom.

Prije svega nema sumnje, da taj dekret treba tumačiti uzimajući rieči u najužem smislu (vd. k. 19), jer je odiozan: »non est quin strictae subsit interpretati decretum quod Ordinariis novam conditionem imponat in admitendis in seminarium propriis clericis« (P. Creusen, in Periodica, Romae 1942, 74).